



Ett benhus vid Kläckeberga kyrka

För- och slutundersökning
i samband med handikappanpassning
Kläckeberga kyrka, Kläckeberga socken,
Kalmar kommun och län, Småland



Arkeologisk rapport 2015:12
Cecilia Ring, Ludvig Pappmehl-Dufay och Per Lekberg



MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av **Kalmar läns museum**

Ett benhus vid Kläckeberga kyrka

För- och slutundersökning i samband med handikappanpassning

Kläckeberga kyrka, Kläckeberga socken, Kalmar kommun och län, Småland

Författare Cecilia Ring, Ludvig Pappmehl-Dufay och Per Lekberg

Copyright Kalmar läns museum 2017

Redaktion Per Lekberg, Helena Victor, Stefan Siverud

Kartor Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket

Förlag Kalmar läns museum

ISSN 1400-352X

Abstract

Keywords: Kläckeberga, medieval church, cemetery, skeletal remains, church porch

In 2009, Kalmar County museum performed an archaeological preliminary investigation at the church of Kläckeberga, Dörby parish, Kalmar. The investigation was requested when improvements would be made for better accessibility in and around the church. When the construction of walkways around the church started, human remains were found in several places. The County Administrative Board then decided that the archaeologists of Kalmar county museum would monitor the continuing work.

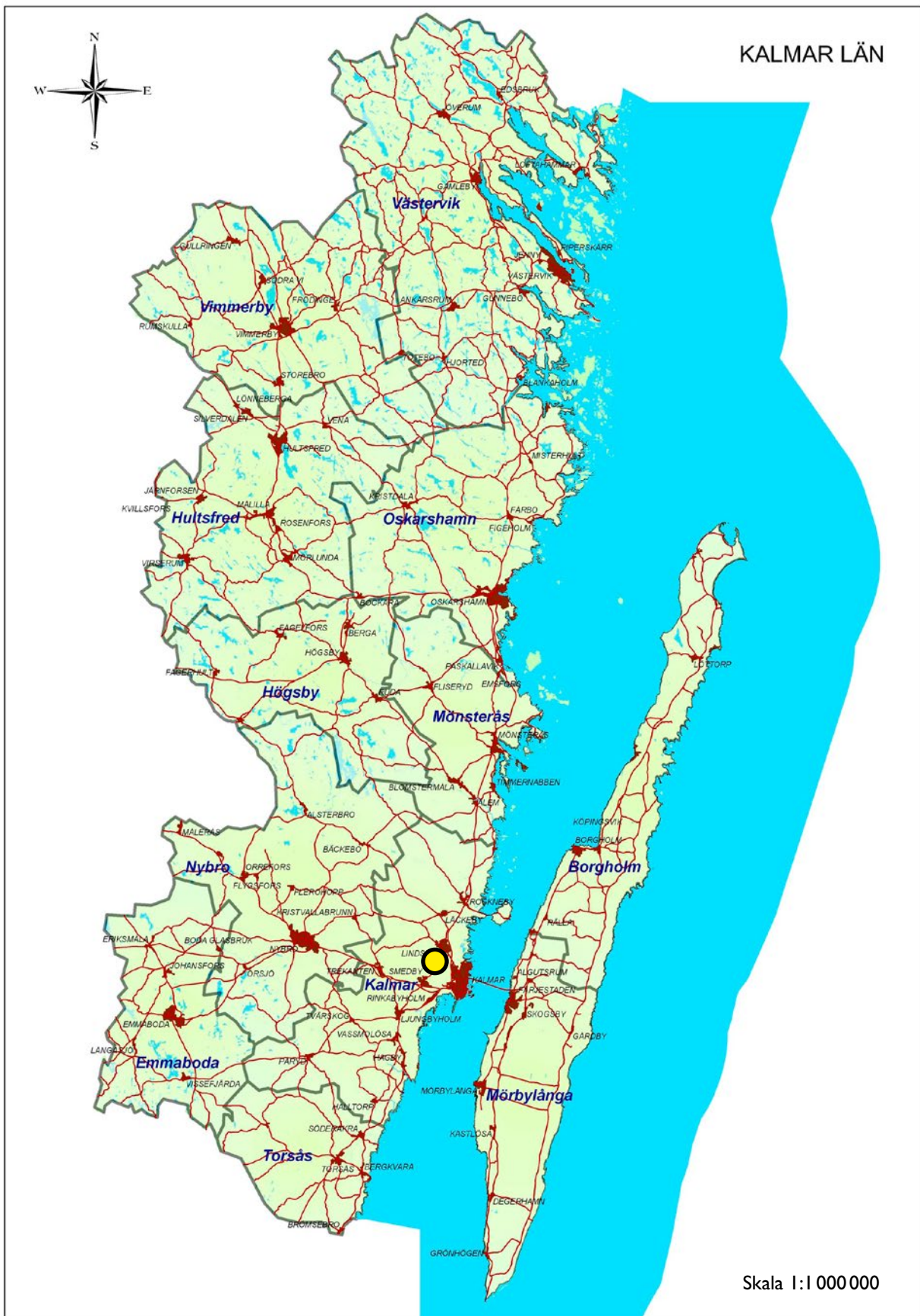
Two different areas with remains of antiquarian interest were found. Three dark features filled with culture influenced soil was found just outside the northeastern corner of the church building. A knife and an older horse shoe was also retrieved from the features.

These are however hard to date. Immediately south of the church building, and west of the current entrance staircase, an extreme amount of human remains were found in a limited area. The bones were both cremated and unfired. When the skeletal remains was placed in the area is hard to say. However, it is highly credible that the remains come from graves that for different reasons have been moved from its original location. Two walls which ran at an angle from the southern wall of the church was also encountered during the work.

The County Administrative Board then decided that the area would be submitted to an archaeological excavation in order to decide what function and relation the walls had to the church.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Topografi och fornlämningsmiljö	10
Tidigare undersökningar	14
Syfte och metod	17
Resultat	18
Övriga källor	26
Referenser	26
Tekniska och administrativa uppgifter	27
Bilagor	29



Figur 1. Kalmar län, med läget för förundersökningen markerat.

Sammanfattning

Kalmar läns museum genomförde under augusti och september 2009 en arkeologisk förundersökning samt en efterföljande slutundersökning vid Kläckeberga kyrka, Kalmar län, Småland. Undersökningen genomfördes då församlingen skulle handikappanpassa delar av kyrkan. Länsstyrelsen hade först gett tillstånd till ingreppet utan krav på antikvariska åtgärder. Då arbetet igångsattes noterades dock mänskliga skelettdelar på flera ställen inom området, och Länsstyrelsen tillkallades. Länsstyrelsen fattade därefter ett nytt beslut som innebär att en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning skulle följa det fortsatta arbetet.

Vid förundersökningen framkom lämningar av antikvariskt intresse på två olika platser. Strax utanför kyrkans nordvästra hörn fanns tre större mörkfärgningar med kulturpåverkad fyllning. Fynd noterades i ytan på en av dessa i form av bl.a. en kniv och en äldre hästsko. Dessa undersöktes dock inte vidare. Direkt söder om kyrkan och väster om den nuvarande entrétrappan (och

förutvarande vapenhus) hittades stora mängder människoben på en begränsad yta. Benen var huvudsakligen obrända och dominerades av kranium och större rörben. I samband med förundersökningen framkom två murar, ”östra” respektive ”västra”. Ett nytt beslut fattades då av Länsstyrelsen om att ytan mellan murarna skulle slutundersökas för att försöka ta reda på murarnas funktion, relation till kyrkan och deras ålder.

Mängden ben, benslagen i förhållande till placeringen på kyrkobyggnaden, kopplade till jämförelser med förhållandena vid andra kyrkor gör att lämningen tolkas som ett raserat benhus. Den befintliga dateringen av ett djurben från kulturlagret under raseringslagret som i sin tur täcktes av benhusets innehåll, tillåter inget tidigare uppförande av benhuset än 1640-tal. Det har sannolikt senast rivits tillsammans med vapenhuset under 1830-talet.

Benen har under hösten 2015 gått igenom och analyserats av en osteolog. Efter det återbegravdes de på kyrkogården.



Figur 2. Förundersökningsschaktning.

Inledning

I samband med arbetet inför handikappanpassning av Kläckeberga kyrka skulle ett antal gångar anläggas och entrén byggas om. Arbetet krävde viss schaktning, och Länsstyrelsen i Kalmar län fattade först beslut och gav tillstånd till schaktningsarbetena utan krav på antikvarisk åtgärd (Lst dnr 433-3261-09). Då personal från Kalmar läns museum var på plats, i ett annat ärende, noterades mänskliga skelettdelar på den schaktade ytan och länsstyrelsen kontaktades. Länsstyrelsen besökte platsen och konstaterade att fast fornlämning berördes redan på 0,2 m djup. Länsstyrelsen tog därför ett nytt beslut om att det fortsatta arbetet skulle föregås av en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning (Lst dnr 431-7977-09). Ärendet brådskade och arkeologisk personal tillkallades akut,

och förundersökningen genomfördes på löpande räkning i enlighet med Länsstyrelsens beslut. Förundersökningen genomfördes under två tillfällen under augusti och september 2009, under sammanlagt fyra dagar av Ludvig Pappmehl-Dufay respektive Cecilia Ring från arkeologienheten på Kalmar läns museum. En slutundersökning av den yta som innehöll de mänskliga kvarlevorna gjordes sedan under 1 dag i september av Cecilia Ring och Nicholas Nilsson. Slutundersökningen bekostades av Länsstyrelsen. Rapporten har sammanställts av Cecilia Ring, Ludvig Pappmehl-Dufay och Per Lekberg.

Den osteologiska analysen gjordes under hösten 2015 av Clara Alfsdotter, Bohusläns museum och kommer att avrapporteras i särskild ordning.

Topografi och fornlämningsmiljö

Kläckeberga socken är belägen NV om Kalmar stad (fig. 1). Den gränsar i norr till Förlösa och Åby socknar, och i söder till Dörby socken och Kalmar stad och socken. Kyrkan är belägen centralt i socknen. Området kring kyrkan utgörs idag av öppen åkermark, och bebyggelsen begränsas till Kläckeberga, före detta, skola mittemot kyrkan och det gamla fattighuset direkt sydväst därom. Ungefär 0,5 km österut ligger Kläckeberga gård. Utöver detta finns enstaka privatbostäder i området, men generellt sett karaktäriseras landskapet av den slingrande Kläckebergavägen och det öppna åkerlandskapet. I denna miljö intar den magnifika Kläckeberga kyrka en dominant position.

Fornlämningsbilden i Kläckeberga socken domineras dels av områden med röjningsrösen, sannolikt mestadels från historisk tid, och dels av stenåldersboplatser vilka visar sig genom fynd av avslag och redskap i flinta och andra stenmaterial i åkrarna runtomkring. Utöver detta finns ett antal ensamliggande stensättningar, gravrösen och lösfynd från olika perioder. I kyrkans närmaste omgivning är antalet registrerade lämningar relativt få (fig. 3). Direkt norr och väster om kyrkan ligger boplatslämningen och vallgraven RAÄ 113, vil-

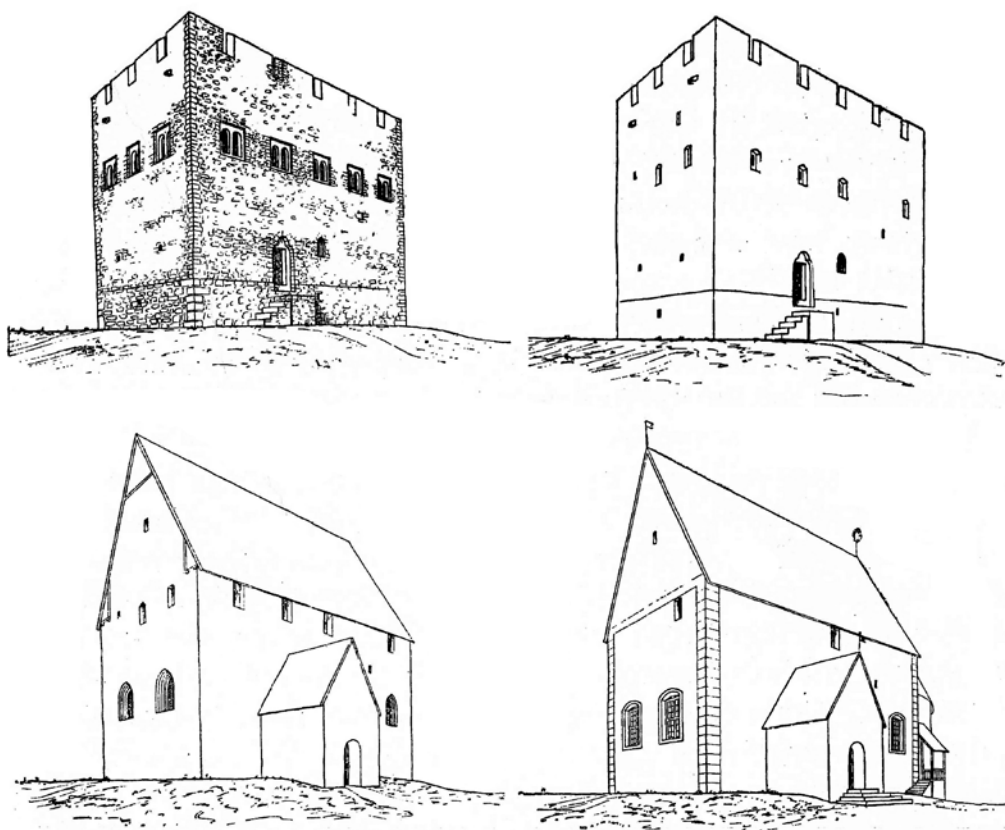
ken motsvarar de lämningar som upptäcktes vid arkeologiska undersökningar 1940 (se nedan). I åkern strax väster om kyrkan finns även stenåldersboplatzen RAÄ 122, vilken identifierats genom fynd av flintavslag i åkern. Fornlämningen RAÄ 194 direkt norr om kyrkan utgörs av en stenmur som framkom vid en arkeologisk förundersökning år 2006 (Ring 2007). I en åker ca 200 m sydost om kyrkan ligger fyndplatsen RAÄ 124, där man enligt uppgift hittat en glaspärla av vikingatida typ.

Kläckeberga kyrka är en av de antikvariskt mest intressanta i Kalmartrakten. Kyrkan tillhör en typ som kallats "Kalmarkustkyrkan" (Åkerlund 1945), som utgörs av en medeltida rektangulär tornlös flervåningskyrka med såväl sakrala som profana funktioner. Denna typ av flerfunktionella kyrkor (Anglert 1993) är unika för Kalmarkusten och norra Öland, och Kläckeberga kyrka utgör tillsammans med Källa gamla kyrka på Öland den bäst bevarade kyrkan av denna typ. Kyrkorna anses ha uppkommit genom att befintliga privata gårdskyrkor inrättades som försvarsanläggningar. Denna utveckling följdes av att flera sockenkyrkor inreddes på samma sätt. Försvarskaraktären hos Kläckeberga kyrka framgår också av de

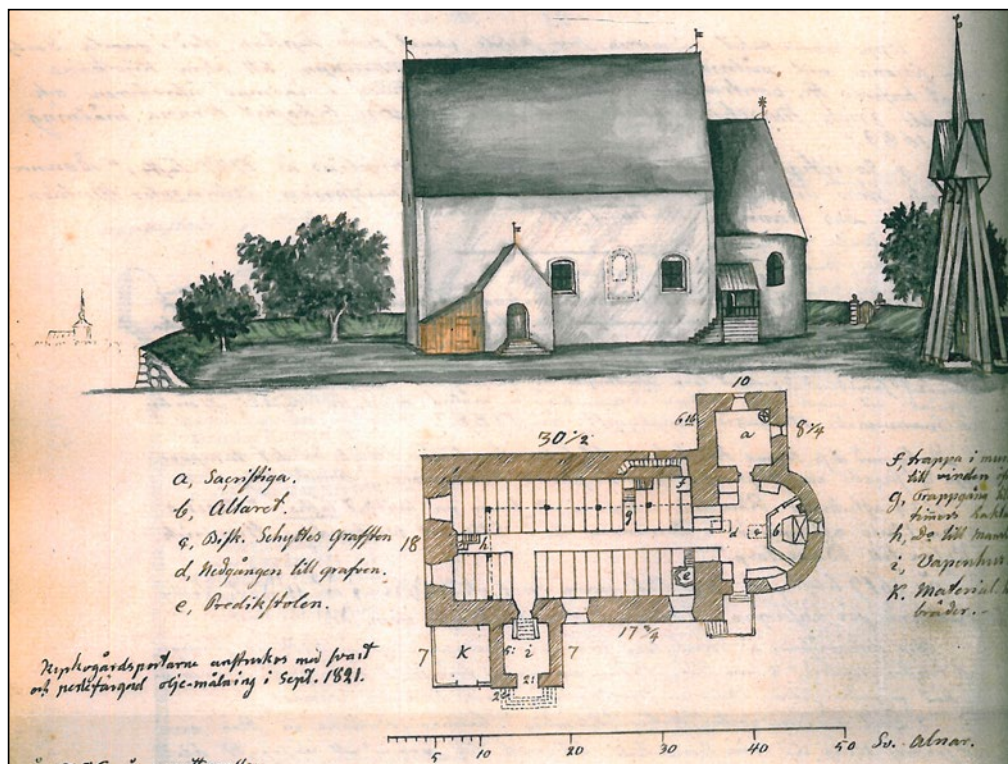


RAÄ nr	Typ	Datering
113:1	Vallanläggning	Medeltid
113:2	Boplats	
122	Boplats	Stenålder
124	Fyndplats	Vikingatid?
194	Stenmur	Medeltid?

Figur 3. Området kring Kläckeberga kyrka, med de registrerade fornlämningarna markerade.



Figur 5. Förslag till rekonstruktion av Kläckeberga kyrkas utseende under 1200-talet (överst tv), 1300-talet (överst th), 1400-talets slut (nederst tv) och 1600-talets slut (nederst th). Efter Åkerlund 1945:67.



Figur 6. Löfgrens avbildning från 1820-talet.

Tidigare undersökningar

Ett antal arkeologiska undersökningar har genomförts i och i anslutning till Kläckeberga kyrka genom åren. Några är endast sparsamt dokumenterade, men från de flesta föreligger skriftliga redogörelser i artikel- eller rapportform (fig. 7).

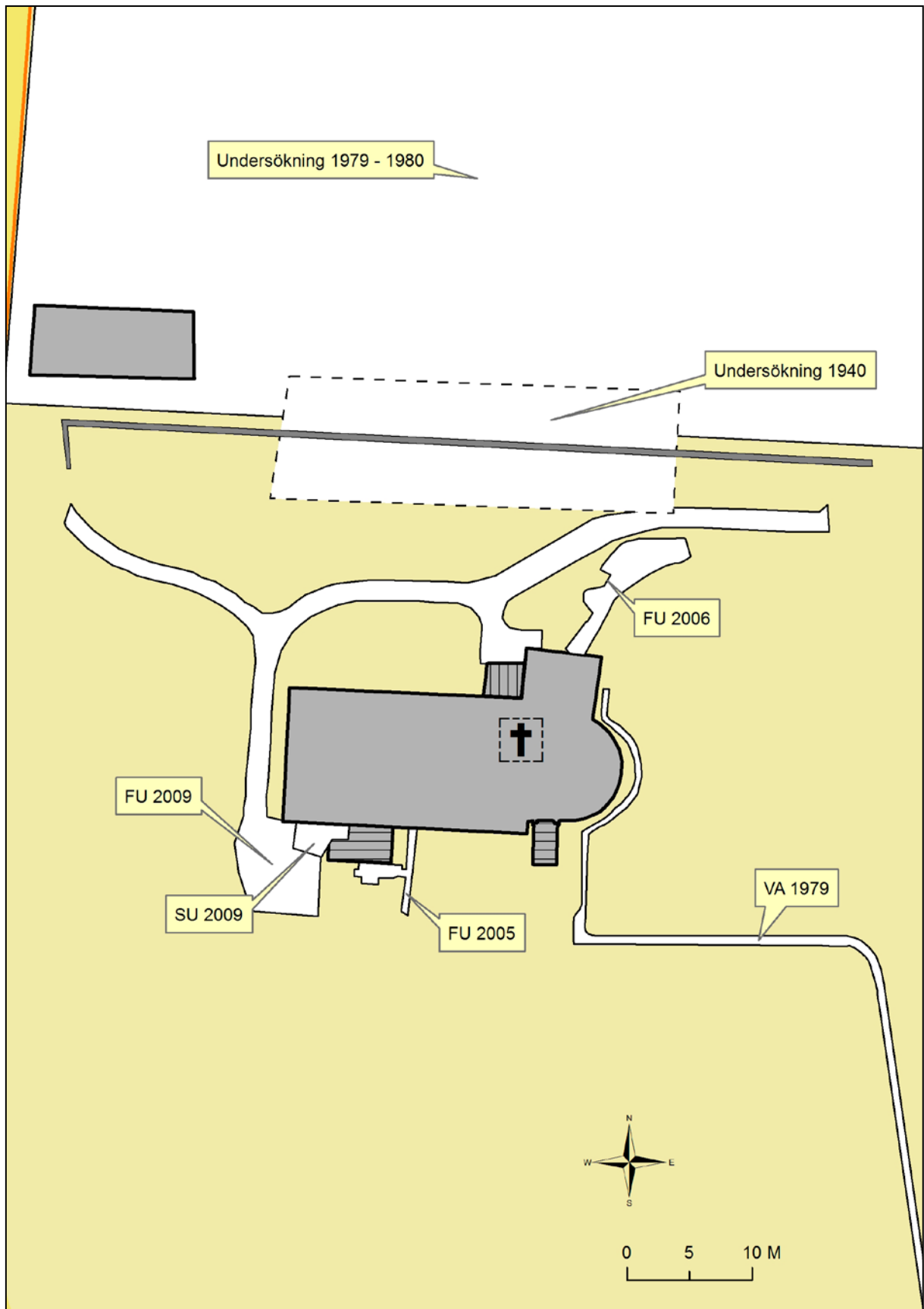
Området omedelbart norr om kyrkan har varit föremål för en djupschaktning, oklart i vilken utsträckning och med vilket syfte, och ska ha utförts år 1931 enligt en planritning presenterad av Åkerlund (1945:75). Ingen ytterligare dokumentation om syftet med eller resultatet av denna schaktning tycks existera. Som framgår nedan kan delar av det nu aktuella området sammanfalla med det område som djupschaktats på 1930-talet och som undersöktes 1940 (se nedan).

År 1938 respektive 1940 genomförde Harald Åkerlund arkeologiska undersökningar både i och i anslutning till Kläckeberga kyrka. Dels var det undersökningen inne i själva kyrkan där den då nyupptäckta källarvåningen grävdes ur och dels direkt norr om kyrkan där ett medeltida gårdsläge med flera byggnader upptäcktes och undersöktes (Åkerlund 1945:31, 56, 75ff). Bebyggelsen daterades genom fyndens sammansättning och karaktär till högmedeltid (1250-1350 e Kr). Undersökningarna styrkte Åkerlunds uppfattning om kyrkans roll som försvarsanläggning, samt idén om att den ursprungligen utgjorts av en gårdskyrka tillhörig en medeltida storgård. Kyrkan har varit inblandad i flera av de stridigheter som drabbade Småland under främst senare hälften av medeltiden. Redan i början av 1400-talet, i samband med Engelbrekts uppror mot Erik av Pommern, placerades en styrka vid kyrkan. Deras uppgift var att stoppa transporten av förnödenheter från landsbygden till staden (Törnqvist 2007). Vid ytterligare två tillfällen under 1400-talet har kyrkan figurerat i krigshistorien. Dels 1439, då Karl Knutsson Bonde var riksföreståndare, och dels 1471 då Christian I:s trupper anföll kyrkan, ”där 60 av Sten Stures svenner blockerar vägen till Kalmar, men dessa kapitulerar

omedelbart inför övermakten” (www.smb.nu). På 1500-talet användes kyrkan återigen för stridande styrkor. När Nils Dacke inte lyckades inta Kalmar under det småländska upproret 1542-43 förlade han sina styrkor vid Kläckeberga och spärrade på så sätt förbindelserna från norr till och från Kalmar (Larsson 1997). Förläggningen av trupp till området vid kyrkan under 1400- och 1500-talets konflikter stärker bilden av att Kläckeberga kyrka ingått i en strategiskt belägen, mer eller mindre befäst stormansgård under medeltiden.

I samband med att kyrkogården utvidgades mot norr genomfördes 1980 en arkeologisk undersökning strax norr om det område där Harald Åkerlund hittade medeltida bebyggelseämningar 1940 (Lundström 1981). Vid undersökningen hittades ett medeltida kulturlager och vad som uppfattades som ett medeltida hus med försänkt golv, men också ett antal härdar och två stensättningar som på olika grunder fördes till yngre järnålder. Fynden från det medeltida kulturlagret och huset var av samma art som de som Åkerlund påträffat 1940, och inkluderade knivar, hästskor, importerad keramik, en mungiga, en sporre, en solja med mycket mera. En härd daterades till vikingatid, och en annan till övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid. De båda stensättningarna innehöll ingen synlig begravning och inga fynd, men antogs utifrån form och utseende vara från vikingatid (Lundström 1981: 131f). Fynden antyder att bebyggelsen kan ha lång kontinuitet på platsen, men säger inget om den sociala statusen hos människorna som bott där.

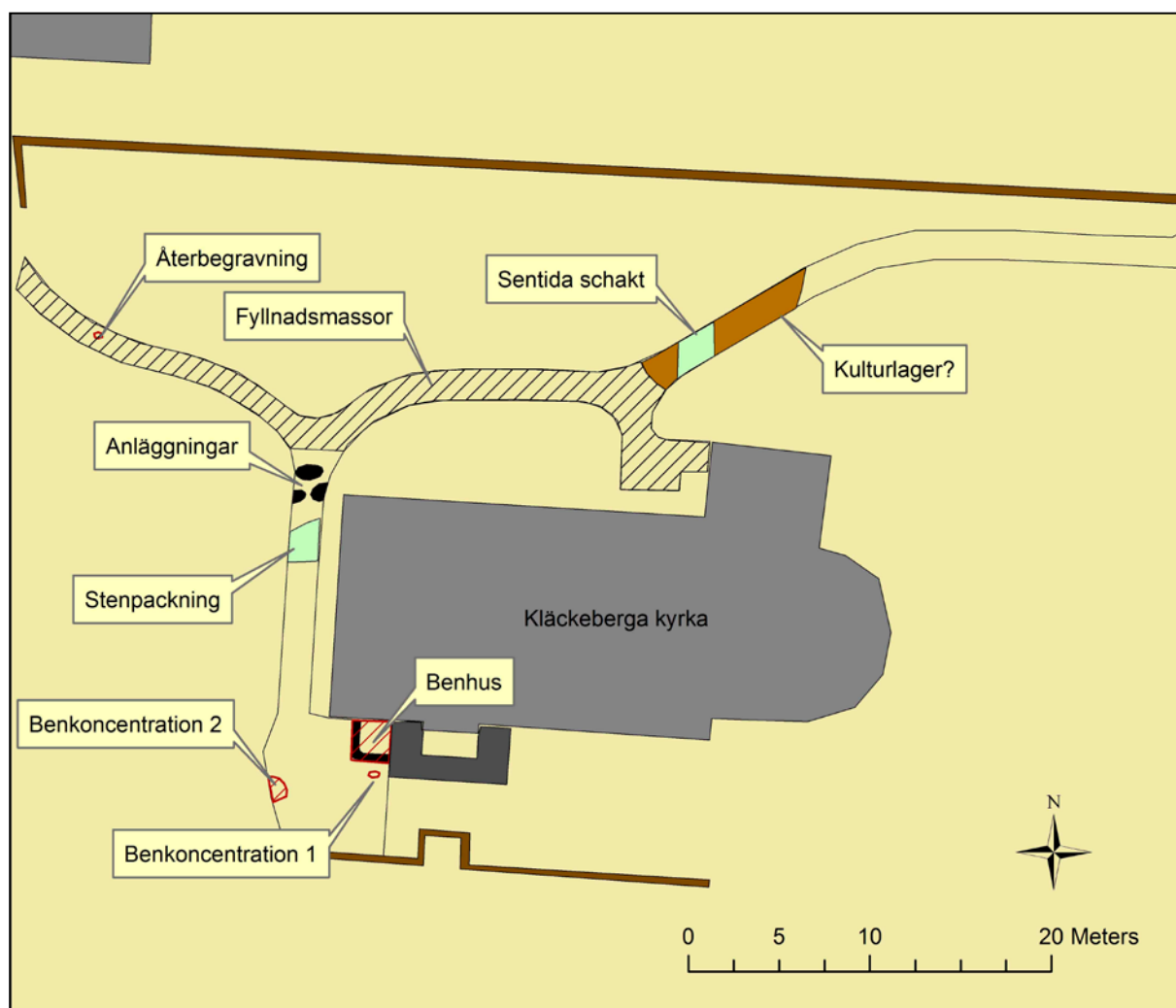
Med anledning av den planerade handikappanpassningen av kyrkan genomförde Kalmar läns museum år 2005 en arkeologisk förundersökning framför och öster om trappan till huvudentrén på långhusets södra sida (Ring 2005). Ett smalt T-format schakt grävdes för hand, och bland de lämningar som framkom märks framförallt rester av muren till vapenhuset söder om trappan och en skelettgrav på ca 1,2 m djup öster om trappan.



Figur 7. Schaktplan med läget för förundersökningen och slutundersökningen 2009 samt förundersökningen 2005 markerade.

Ett år senare, 2006, i samband med installation av bergvärme i kyrkan genomförde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning direkt norr om kyrkan (Ring 2007). Ett schakt grävdes från sakristians vägg och i en båge mot nordost. I schaktets norra del påträffades en mur som löper i öst-västlig riktning. Vad denna mur representerar eller hur gammal den är har inte kunnat fastställas. Det förefal-

ler dock troligt att det är en fortsättning på den äldre öst-västliga "ringmur" som Åkerlund dokumenterat delar av 1940 (Åkerlund 1945:31), och vars läge i förhållande till den befintliga kyrkogårdsmuren skulle kunna sammanfalla med den äldre kyrkogårdsmuren före utvidgningen 1890. Murresten som hittades 2006 är registrerad som RAÅ 194 i Kläckeberga socken.



Figur 8. Översiktlig plan över schaktet från förundersökningen 2009, med arkeologiska iakttagelser samt platsen för återbegravning markerade.

Syfte och metod

De två undersökningar som behandlas i föreliggande rapport genomfördes med olika syften och metoder, varför de beskrivs separat nedan. En översiktlig schaktplan med läget för de båda undersökningarna markerade visas i figur 8.

Förundersökning

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes som en akutåtgärd genom schaktningsövervakning, där syftet inledningsvis var att dokumentera och återbegrava mänskliga skelettdelar som hade observerats vid pågående schaktningsarbete för gångvägar. Vid det fortsatta arbetet skulle schaktningsövervakning ske för att i möjligaste mån undvika ingrepp i fast fornlämning. Iakttagna lämningar rensades och avgränsades i möjligaste mån samt bedömdes och dokumenterades i ytan genom foto och beskrivning. Fynd noterades och fotades vid behov men togs inte tillvara. Lägesbestämning skedde genom manuell inprickning på markplaneringsplanen i skala 1:100 från Outside Landskapsarkitekter & Ingenjörer AB. Denna karta skannades och de manuellt inritade iakttagelserna digitaliserades i ArcGIS. Inga anläggningar eller kulturlager undersöktes i detta skede, med undantag för två av de påträffade benkoncentrationerna vilka helt respektive delvis tömdes på sitt innehåll.

Direktiven från länsstyrelsen i detta skede var tydliga med att ingen regelrätt arkeologisk undersökning var aktuell, de påträffade benen

skulle endast tas upp för att snarast läggas ner igen på lämplig plats. Detta kom senare att ändras.

Slutundersökning

När det under förundersökningen konstaterats att det fanns ett lager med raseringsmassor mellan de synliga murarna och under lagren med ben, övergick förundersökningen i en slutundersökning efter nytt beslut från Länsstyrelsen, som också bekostade undersökningen. Syftet med denna var att dokumentera de murrester som påträffats och om möjligt försöka datera dem, för att erhålla ytterligare kunskap om Kläckeberga kyrka. Bitar av kalkbruk från båda murarna och ett ben från det underliggande kulturlagret skickades till Ångströmlaboratoriet för ¹⁴C-analys. Dateringen av benprovet bekostades välvilligt av Björkmans stiftelse.

Ytan inom de två murarna undersöktes för hand. Då det rent grävningstekniskt, tidsmässigt och säkerhetsmässigt inte fungerade att undersöka hela ytan så som det planerats, grävdes en mindre del längs kyrkans södra vägg och ett schakt längs den västra muren. Dessa ytor grävdes helt i botten ner till den sterila undergrunden.

Inmätningar av schaktet och murarna gjordes med totalstation efter polygonpunkter uttagna med GPS. Profil- och planritningar över den västra muren samt en profilitning över den östra muren utfördes. Fotografier togs med digitalkamera kontinuerligt under hela undersökningen.

Resultat

Förundersökning

Resultaten från förundersökningen visas översiktligt i figur 8. I samband med schaktningen för gångvägarna väster, nordväst samt norr om kyrkan gjordes ett antal iakttagelser av arkeologiskt intresse. Spridda människoben påträffades på flera håll i området vilket inte kan anses som anmärkningsvärt då grävningen företogs på en kyrkogård. Dessa återbegravdes på en utvald plats under den planerade gångvägen mot nordväst.

Stora delar av ytan som berördes av gångvägar nordväst och norr om kyrkan utgjordes av omrörda fyllnadsmassor. De först påträffade mänskliga kvarlevorna hittades i detta lager. Nordost om kyrkan fanns ett begränsat parti med karaktären av kulturlager, bestående av mörkt gråbrun smågrusig sand rik på smuligt kalkbruk samt en del sten 0,1-0,2 m stora. I lagret noterades förekomst av djurben och tegel. Lagret undersöktes ej.

Mot söder hade fyllnadsmassorna en tydlig avgränsning strax norr om kyrkans nordvästra hörn. Söder om denna gräns var jorden mycket mörk, och minst tre större mörkfärgningar kunde urskiljas som troliga anläggningar vilka dock ej undersöktes. De förmodade anläggningarna ligger tätt intill varandra och är snarlika i sin fyllning och form. Den nordligaste mätte ca 2 x 1 m och var svartgrå i ytan med riklig förekomst av löst kalkbruk. I ytan noterades förekomst av en avbruten järnkniv, en hästsko av äldre snitt, järnspik, brända ben med mera (fig. 9). Strax söder om de tre mörkfärgningarna framkom en gles och relativt lös stenpackning av 0,1-0,4 m stora gråstenar,

mellan vilka fanns rikligt med poröst kalkbruk samt fynd av mörkt planglas och spridda människoben. Kvarlevorna härifrån samlades in och återbegravdes tillsammans med de tidigare påträffade, på plats angiven i figur 8. Stenpackningens funktion är oklar och den undersöktes ej utan ligger kvar under gången.

Utänför kyrkans sydvästra hörn framkom mänskliga kvarlevor i tre skilda kontexter. Benkoncentration 1 utgjordes av en ca 0,6 x 0,4 m stor nedgrävning vari tre skallar placerats intill varandra tillsammans med några lårben, delar av ett bäckenben samt djurben. Benen låg mycket tätt samman och någon fyllning utöver själva benen kunde inte identifieras.

Benkoncentration 2 hittades i kanten av det av schaktning berörda området, och noterades endast i ytan. Liksom benhuset (se nedan) fanns här rikligt med mänskliga kvarlevor direkt under grästorven, inom en ca 1 m stor yta som dock ej avgränsades mot söder och väster. Enstaka ben härifrån samlades in tillsammans med benen från benhuset, i övrigt lämnades denna koncentration intakt.

Mellan entrétrappan och kyrkans sydvästra hörn framkom inom en begränsad yta stora mängder mänskliga kvarlevor direkt under grästorven (i fortsättningen benämnd benhuset) (fig. 10). Då fyndet sammanföll med platsen där det skulle grävas ner för handikapprampen uppstod situationen att lämningen måste bort. Efter diskussion med länsstyrelsen beslutades att benen skulle flyttas för att snarast återbegravas. Uppdraget här var i detta skede således inte att genomföra en arkeologisk undersök-



Figur 9. Fynd som påträffades vid förundersökningen.



Figur 10. Läget för benhuset intill kyrkväggen direkt väster om entrétrappan. I förgrunden syns benkoncentration I, under grästorvorna är koncentrationen av människoben i benhuset. Foto från S.



Figur 11. Det som först tolkades som en mur i förundersökningen och som senare visade sig endast vara raseringsmassor, sten och ben blandat.

ning utan endast att flytta benen. Metod och tillvägagångssätt anpassades därefter.

Koncentrationen anslöt till trappan i öster och kyrkväggen i norr, och begränsades i väster och vad som i ett tidigt skede av Fu tolkades som en mur i söder. Det visade sig senare endast bestå av lösa stenar blandat med skelettmaterial och troligt var att det var byggmassor alternativt raseringsmassor från någon ombyggnadsfas till kyrkan (fig. 11). Den västra muren, (fig. 10) anslöt till den södra kyrkväggen. Den var ungefär 1 m tjock och bestod av ca 0,2-0,7 m stora stenar, lagda i bruk. På insidan, öster om muren var ett >0,4 m tjockt lager av tätt lagda mänskliga kvarlevor, mestadels kranier och lårben. Det var helt tydligt att benen var nedlagda som lösa skelettdelar och ej som hela kroppar. Inom ett begränsat område i NV delen av ytan direkt invid kyrkväggen, fanns en hel del kremerade ben. I samma område no-

terades några järnspikar vilka dock inte togs tillvara.

Då benen enligt länsstyrelsens direktiv skulle återbegravas snarast, lades de i avvaktan i säckar. Då benlagret tagits bort i sin helhet var 12 säckar fyllda med ben. Under benlagret vidtog ett stenfritt lager av sand, grus och kalkbruk. I denna nivå avbröts förundersökningen. Slutundersökningen som sedan genomfördes visade emellertid att ytterligare ett benlager fanns under denna nivå.

I den östra delen av schaktet, delvis under den befintliga trappan, påträffades vid förundersökningen en mur till. Den var uppbyggd av kalksten och lagd i bruk.

Slutundersökning

Under slutundersökningen var tanken att hela det utrymme som fanns mellan de två, i nord-sydlig riktning gående, murarna skulle töm-

Figur 12. Den östra muren, botten nåddes aldrig. Foto från V.



mas. Detta gick dock bl.a. av säkerhetsskäl inte att genomföra.

Den största mängden ben hade tagits bort redan i förundersökningsskedet. De ben som fortfarande var kvar i slutundersökningsskedet samlades även de ihop och lades platsäckar. Bland benen i bottenlagret observerades relativt många kotor och ben av fisk samt fyra nålar. Nålarna var vanliga nålar av typen knappnålar. Inga fynd togs tillvara då det i undersökningen inte skulle tillvaratas något fyndmateriel.

Under lagren med ben fanns ett raseringslager med stora tillhuggna stenar, främst kalkstenar, samt stora mängder kalkbruk. Detta lager

var cirka 0,9 meter tjockt och innehöll inga skelettdelar eller andra ben.

Därunder, i botten av schaktet, påträffades ett mörkare och fetare kulturlager, ungefär 0,1 meter tjockt som innehöll en stor mängd djurben som inte tillvaratogs. Ett av benen skickades dock till Ångströmlaboratoriet för ^{14}C -analys i syfte att datera kulturlagret och därmed erhålla en tidigaste datering för raseringslagret som täckte detta, se nedan.

Ingen av murarna gick att rensa fram i sin helhet dels för att den begränsade tiden och mängden massor var stor så var det inte möjligt att tömma hela ytan ner till steril mark. Dels för



Figur 13. Den västra muren från S.

att den yta som skulle exploateras var begränsad och murarna kom då att fortsätta utanför exploateringsytan.

Östra muren

Den östra muren fortsatte ut ifrån kyrkans vägg rakt söder ut in under den befintliga trappan. Murningen påvisade att muren tillkommit efter kyrkans sydvägg. Murens bevarade ovansida påträffades på 14,4 m ö h och mätbart djup låg på 13,88 m ö h. Den del av muren som dokumenterades var 0,5 meter bred och 0,6 meter djup, möjligen var den något djupare men av säkerhetsskäl gick det inte att gräva djupare. Tre skift dokumenterades och den var fogad i bruk med kalksten och naturligt formad gråsten (fig. 12).

Västra muren

Den västra muren var 2,6 meter lång och 0,8-0,9 m bred. Den gick i nord-sydlig riktning utifrån kyrkans sydvägg och det var tydligt att muren var

sekundär till själva kyrkan. Muren rensades fram i plan och profil. Den var bevarad i en till två skift, ca 0-3-0,4 m. Muren påträffades under grästorven på en höjd av 14,61 m ö h och botten var på 14,28. Den var uppbyggd av framförallt tillhuggen gråsten som en skalmur med större stenar längs kanterna och mindre stenar i själva kärnan (fig 13). Stenarna var lagda i bruk.

Rent stratigrafiskt så är den västra muren yngre än den östra.

”Södra muren”

De stenar på rad i södra delen av schaktet som i förundersökningsskedet tolkades som en, i vinkel, anslutande mur till den västra muren visade sig vid slutundersökningen endast utgöras av en enkel rad stenar och skelettdelar fanns både under och mellan stenarna. Vid den fortsatta undersökningen visade det sig att stenarna bara utgjorde den översta delen av ett raseringslager som var ca 1 m djupt och tills största delen bestod av sten, (fig 15). Raseringslagret kan utgöra en del av det på 1800-talet raserade vapenhuset.

Osteologi

En översiktlig osteologisk genomgång av benmaterialet genomfördes under hösten 2014 av Clara Alfsdotter, Bohusläns museum. På grund av benmaterialets sammansättning kunde man sluta sig till att det var ett sekundärt hopsamlat material. Med största sannolikhet från omgrävda gravar på kyrkogården, vilket gör att materialet kommer från en lång tidsrymd och inte lämpar sig för några djupare osteologiska analyser. Med hjälp av antalet kraniedelar har den totala mängden individer beräknats till minst 234 st. I första hand studerades skelettens kön och hälsostatus men även åldern på de begravda. De flesta var mellan 17-45 år gamla när de dog och bland kranienierna fanns inga som kunde sägas tillhöra riktigt små barn under tre år. (Alfsdotter 2014).



Figur 14. Foto på den västra muren. Under muren syns raseringslagren tydligt. Foto från Ö.



Figur 15. I anslutning till den västra muren syntes att den "södra muren" endast bestod av nedrasad sten. Foto från N.

¹⁴C-resultat

Tre prover skickades för ¹⁴C-analys, bil 1. Ett prov från respektive mur (togs ur kalkbruket) och ett ben från det underliggande kulturlagret. Provet från den västra muren fick en datering till 11700–10850 BC. Syftet med att datera den östra muren var att den tolkas som en del av kyrkans vapenhus, som tros ha uppförts på 1400-talet. Här erhöles en datering till 1150-1270 AD vilket mer sammanfaller med den tid då kyrkan antas ha uppförts. Mot bakgrund av att den klart avvikande och uppenbart felaktiga dateringen av västra muren inte kan accepteras vore det dock metodiskt fel att acceptera den kronologiskt senare, och förment rimligare, dateringen av östra muren. Det tredje provet, ett djurben från kulturlagret, som skulle kunna ge en tidigaste datering för raseringsmassorna, gavs en datering inom två möjliga perioder, 1440-1530 AD alternativt 1550-1640 AD. Utifrån endast ett analysresultat som rimligen daterar kulturlagret, och i vart fall ger en indirekt tidigaste datering av raseringsmassorna, är det omöjligt att argumentera för en tidigare eller senare period inom detta intervall som mer sannolikt än det andra. Dateringen av själva människobenssamlingen som överlagras rasmassorna kan alltså inte föras längre tillbaka än 1640 AD. Detta säger självfallet inget om dateringen av de i denna ingående benen, som ju sannolikt insamlats från äldre gravar, annat än att de bör vara betydligt äldre än 1640.

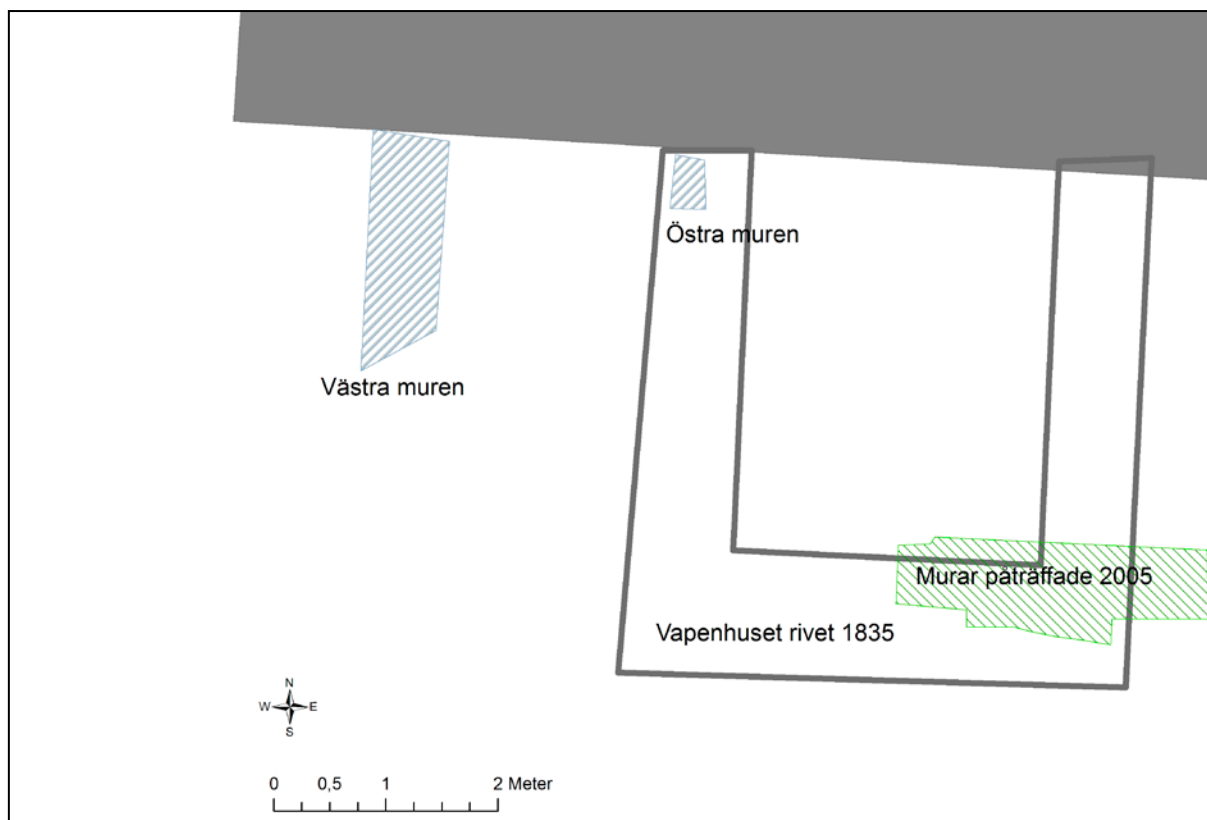
Tolkning

Den ena av de två murar, västra, som påträffades redan i förundersökningen och som sedan rensades fram ytterligare i slutundersökningsskedet är möjligen den västra väggen till det eventuella benhus som funnits där. På teckningen från 1820-talet finns en materialbod utritad på samma plats. I samma läge, väster om och vidbyggt vapenhuset vet man att det funnits ett benhus vid bl.a. Västermo kyrka i Södermanland (Alström 2010:7), Furingstad kyrka i Östergötland

(Reby 1972) och Värmdö kyrka i Uppland (Sundström 2006). Att det varit viktigt att ta tillvara just kraniet påpekas av Maria Cinthio i hennes bok ”De första stadsborna” där citerar hon en text i Beletus *Summa* där det sägs att ”någons grav är där huvudet vilar” (Cinthio 2002). Detta skulle kunna vara en anledning till varför det till största delen var kranier hamnade i benhuset, en annan kan vara att kranier och större rörben var de ben som lättast återfanns då gravar grävdes om. I vilket fall som helst är det oftast just dessa benslag som återfinns i benhus. I Europa finns det kända benhus från 1200-talet och på sina ställen kan man än idag skåda ”samlingarna” på plats.

Kläckeberga kyrkogård har så vitt vi vet endast utvidgats två gånger. Den första kända utvidgningen utfördes år 1883, då kyrkogården flyttades 12 meter åt öster, och det var sannolikt då som den östra kyrkogårdsmuren uppfördes. Sju år senare, 1890, utökades kyrkogården 4 meter åt norr. Kanske kan man ana att dessa utvidgningars relativt beskedliga dimensioner inneburit att kyrkogården bör ha varit rätt trång, och mot bakgrund av detta så är det inte egendomligt om gravar grävts upp och platserna använts på nytt.

Benhusets tillkomst kan utifrån befintliga dateringar trots det inte föras längre tillbaka än 1640-talet (se ovan). Bygget av benhuset kan därför ha sammanfallit med utbyggnaden av koret 1690, vilken bör ha inneburit att ett flertal gravar rubbades. Inget benhus finns heller angivet på Rhezelius avbildning från 1635. Det är dock inte rimligt att samtliga kranier som påträffades i benhuslämningen härrör från korutbyggnaden, därtill är de alltför många. Benhuset bör alltså ha fortsatt att användas även efter denna initiala fas. Slutpunkten för benhusets existens kan därför rimligen föras till rivningen av vapenhuset 1835, även om benämningen ”redskapsbod” på platsen i 1820 års avbildning kan innebära att användningen av platsen som benhus upphört tidigare. Ett utdöende av bruket att placera uppgrävda ben i benhus under kan påvisas under 1700-talets



Figur 16. Murarnas relation till kyrkan och vapenhuset.

slut och 1800-talets början i Lunds stift, och inte så få av dessa benhus var uppförda under 1600-talets andra hälft (Bringeus 1953:59ff). Vanligast var benhusen i och kring städerna och andra områden med tät befolkning/många begravingar, och i sådana områden förefaller seden också ha fortlevt längst (a.a: 61).

Den östra väggen tolkades vara den västra väggen av det vapenhus som finns på Löfgrens avritning av kyrkan från 1820-talet (fig. 16).

Sammanfogar man inmätningen från undersökningen 2005 med denna och rektifierar in Löfgrens ritning så blir vapenhuset något större än det som han ritat. En annan möjlighet är då att den nu påträffade muren tillhör ett tidigare skede av vapenhuset och att det har byggts om eller till under någon period. För att utröna om det finns flera byggnadsfaser i vapenhuset eller om det har en vidare utbredning än den som Löfgren tecknat av kräver ytterligare undersökningar.

Nålarna som påträffades vid undersökningen är intressanta. Inte på grund utav deras utseende, det rör sig om vanliga knappnålar utan det faktum att de påträffas bland skeletten. Dock har det vid andra tillfällen, vid undersökningar inne i kyrkor, t ex Ryssby (Ring 2005), påträffats nålar. I flera fall visar det sig att fler nålar finns på "Spinnsidan" (d.v.s. i den norra delen där kvinnorna satt) än i den södra "Svärdssidan" av kyrkan. I fallet Kläckeberga hittas nålarna i samband med rester av begravingar. En möjlighet är därför att de härrör från nålning av de svepningar som de döda haft på sig när de begravts. De fiskkotor och andra bendelar från fisk som noterades tillsammans med det humana skelettmaterialet ger onekligen en fantasieggande bild av handarbeten och matsäckar och av vad människor i gångna tider har företagit sig i kyrkorummet.

Referenser

- Alfsdotter, C. Osteologisk bedömning av skellettmaterial från Kläckeberga kyrka. 2014
- Alström, U., 2010. Västermo kyrka. Förundersökning etapp 2. Västermo kyrka, Västermo socken, Eskilstuna kommun, Södermanland. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2010:13.
- Anglert, M., 1993. Kyrkorna i Möre. I: Williams, H. (red) *Möres kristnande*. Projektet Sveriges kristnande. Uppsala.
- Borg, R., 2002. *Smålands medeltida dopfuntar. Vol 2*. Acta universitatis Gothoburgensis. Göteborg.
- Bringéus, N-A., 1953. Benhus i Lunds stift. *RIG*. Årgång 36, häfte 3-4, ss. 59-69. Lund.
- Ferm, O., Rahmqvist, S. & Thor, L., 1987. *Det medeltida Sverige band 4. Småland 1. Möre. Norra och södra Möre, Kalmar stad*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Larsson, L., -O., 1979. Dackeland. Malmö 1979
- Lundström, S., 1981. Arkeologiska undersökningar vid Kläckeberga kyrka. *Kalmar län* årgång 66, sid 128-133.
- Reby, A., 1972. Furingstad kyrka. Furingstad kyrkoråd.
- Ring, C., m fl. 2003. Ryssby kyrka. *Ryssby kyrka. En arkeologisk förundersökning och murverksdokumentation*. Rapport Kalmar läns museum.
- Ring, C., 2005. Kläckeberga kyrka. Arkeologisk förundersökning. Rapport Kalmar läns museum.
- Ring, C., 2007. Bergvärme till Kläckeberga kyrka. Kläckeberga socken, Kalmar kommun, Småland, Förundersökning 2006. Rapport juni 2007 Kalmar läns museum.
- Sundström, L., 2006. Värmdö kyrka. *Sveriges kyrkor*.
- Törnqvist, L m fl., 2007. Svenska borgar och fästningar. En militärhistorisk reseguide. Värnamo 2007.
- Westergren, J. & Ring, C., 2005. Kläckeberga kyrka, Kläckeberga socken, Kalmar kommun, Småland. Kulturhistorisk utredning 2005. Kalmar läns museum, kyrkoantikvariska rapporter mars 2005.
- Åkerlund, H., 1945. Kläckeberga. Kyrkan med källare och salvåning. *Kalmar läns fornminnesförening, meddelanden XXX-III*: 25-104.

Övriga källor

<http://www.alltomvetenskap.se/nyheter/columbus-oskyldig-tog-inte-syfilis-till-europa>

http://www.smb.nu/svenskakrig/regent/stensture_da.1.asp

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-7977-09

Kalmar läns museums dnr: 33-535-09

Projektnummer KLM: 09/43 och 09/50

Uppdragsgivare: Kläckeberga församling

Landskap: Småland

Kommun: Kalmar

Socken: Kläckeberga

Fastighet: Kläckeberga 1:1

Fornlämningsnr: 113, 194

Ekonomisk karta: 4G7f Kärrstorp

X koordinat: 6286830

Y koordinat: 1529530

M ö h: ca 10

Fältarbetstid: 13-14 aug, 31 aug, 2-4 sep samt 14sep

Antal arbetsdagar: 8 antal dagar

Personal: Ludvig Pappmehl-Dufay, Cecilia Ring, Nicholas Nilsson

Foto: Du146:1-82 (Fu) Du 151:1-34

Analyser: Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Beta Analytic Ink, Florida

Dokumentation: All dokumentation förvaras på KLM.

Inmätning: Inmätningar är gjorda genom manuell inprickning på plan-karta skala 1:100 som erhållits av entreprenören för exploateringsarbetena. Vid slutundersökningen mättes schaktet och murarna in med hjälp av totalstation. Koordinater sattes ut med hjälp av GPS.

Bilagor

Bilaga 1. ¹⁴ C-datering.....	30
Bilaga 2. Digitala bilder, förundersökningen.....	34
Bilaga 3. Digitala bilder, slutundersökningen	40



UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2010-01-29

Cecilia Ring
Kalmar läns museum
Box 104
391 21 KALMAR

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Resultat av ^{14}C datering av träkol och ben från Kalmar län.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns, det tvättade och intorkade materialet surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytiskreaktion.

I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

Förbehandling av benmaterial (HCl-metoden):

1. Mekanisk rengöring av ytan. (skrapning, ev. sandblästring)
2. Ultraljudstvätt i avjoniserat, urkokt vatten pH=3.
3. Krossning i mortel.
4. 0.8M HCl tillsätts, omrörning (cirka 10°C , 30 min.) (karbonat bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (90°C , 6-8 timmar). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningens inverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

Den fraktion som ^{14}C -bestäms förbränns till CO_2 -gas som i sin tur Fe-katalytiskt grafiteras före acceleratorbestämningen.

I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

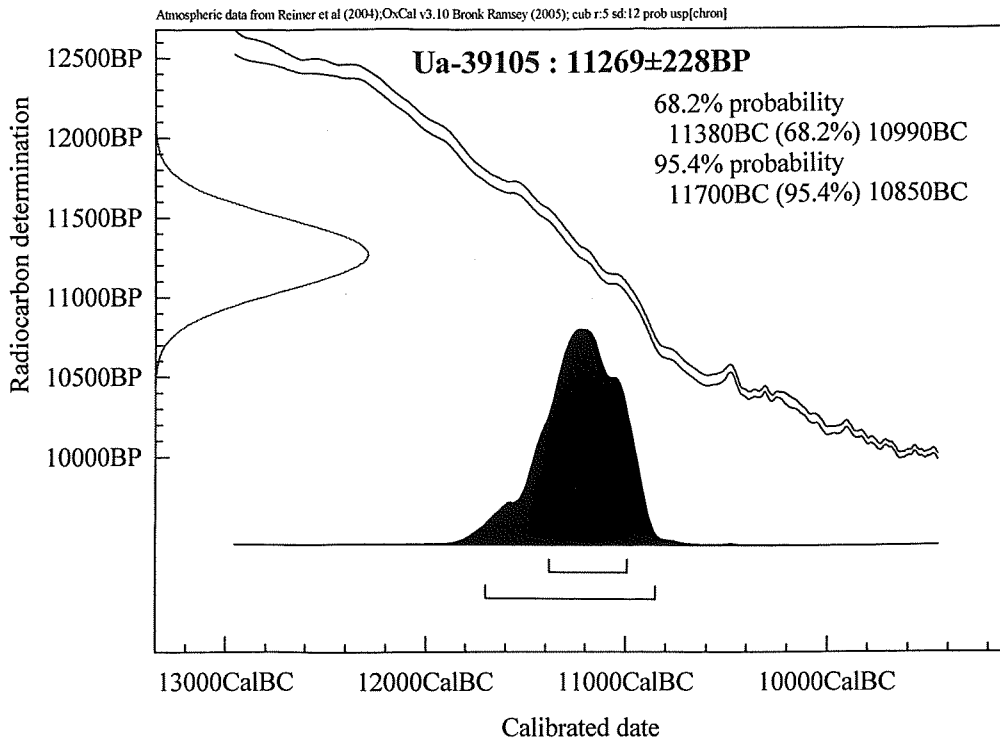
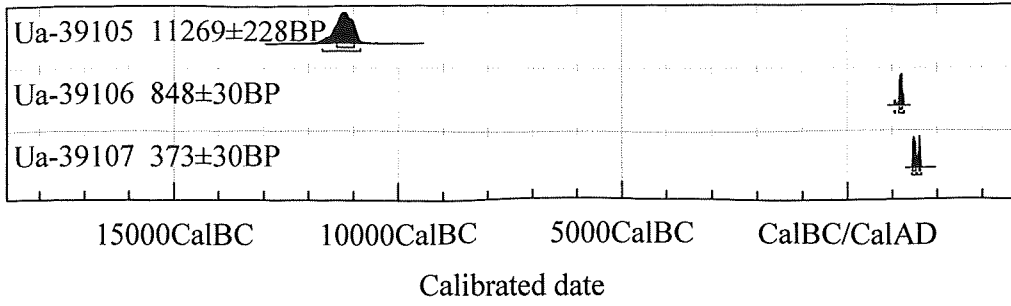
RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ PDB	^{14}C ålder BP
Ua-39105	KLM 908	-26,6	11 269 ± 228
Ua-39106	KLM 909	-26,3	848 ± 30
Ua-39107	KLM 910	-23,6	373 ± 30

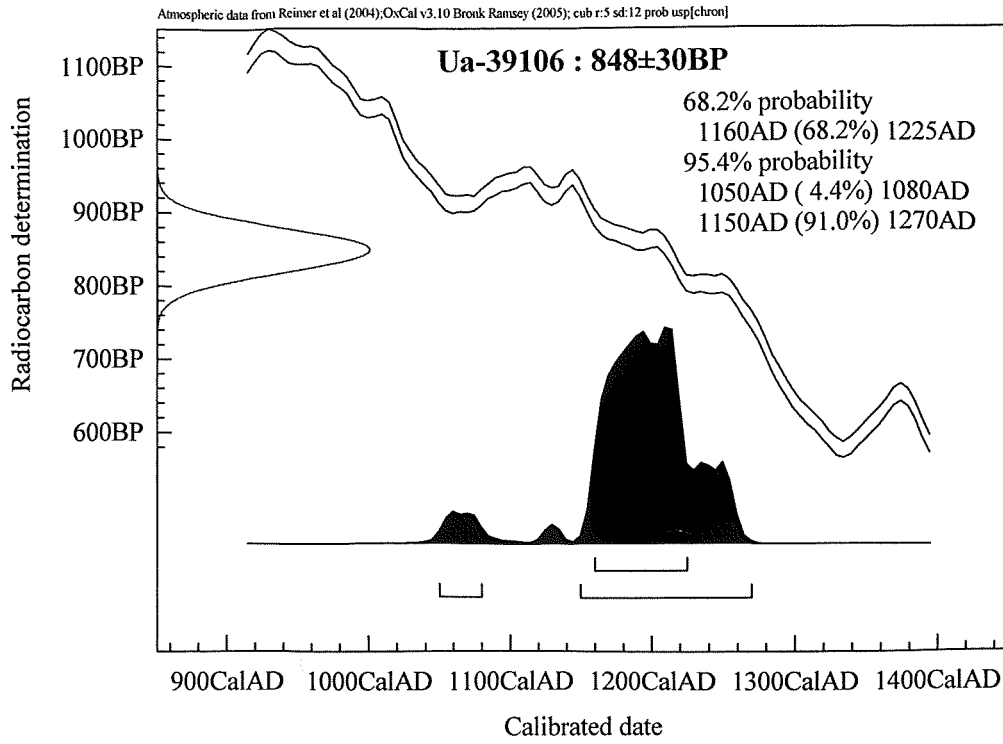
Med vänlig hälsning

Göran Possnert/Maud Söderman

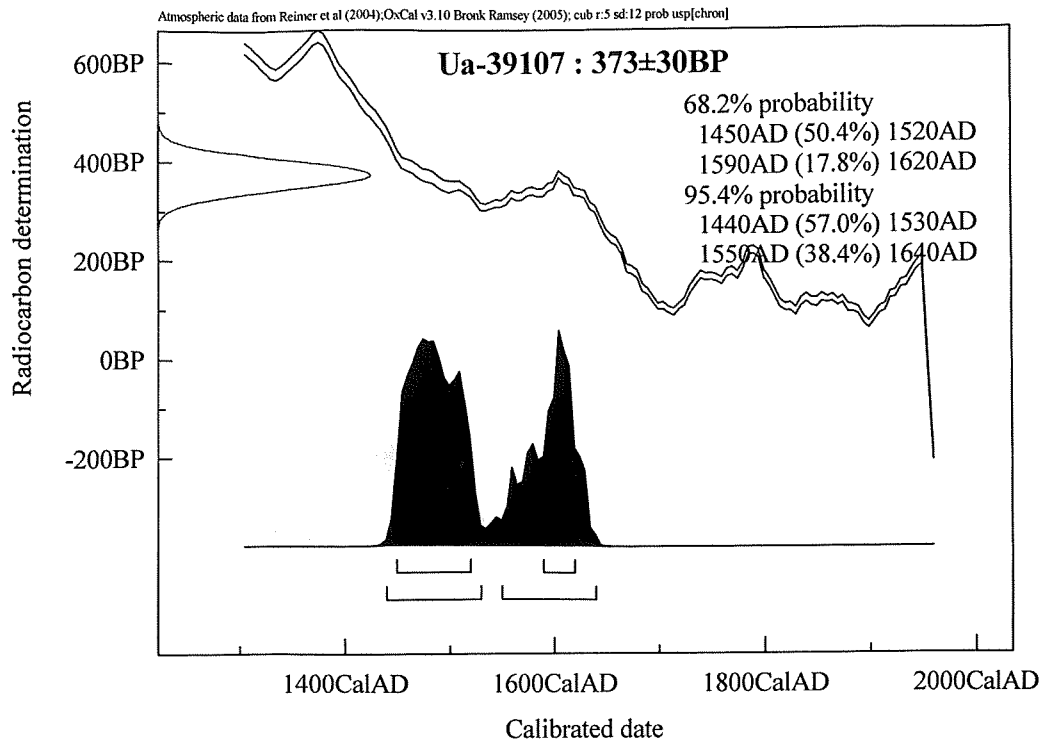
Atmospheric data from Reimer et al (2004), OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]



V-munch



⁹
O - march



k-lager under rasmarer
 ben

Bilaga 2. Digitala bilder, förundersökningen



Du146_001



Du146_002



Du146_003



Du146_004



Du146_005



Du146_006



Du146_007



Du146_008



Du146_009



Du146_010



Du146_011



Du146_012



Du146_013



Du146_014



Du146_015



Du146_016



Du146_017



Du146_018



Du146_019



Du146_020



Du146_021



Du146_022



Du146_023



Du146_024



Du146_025



Du146_026



Du146_027



Du146_028



Du146_029



Du146_030



Du146_031



Du146_032



Du146_033



Du146_034



Du146_035



Du146_036



Du146_037



Du146_038



Du146_039



Du146_040



Du146_041



Du146_042



Du146_043



Du146_044



Du146_045



Du146_046



Du146_047



Du146_048



Du146_049



Du146_050



Du146_051



Du146_052



Du146_053



Du146_054



Du146_055



Du146_056



Du146_057



Du146_058



Du146_059



Du146_060



Du146_061



Du146_062



Du146_063



Du146_064



Du146_065



Du146_066



Du146_067



Du146_068



Du146_069



Du146_070



Du146_071



Du146_072



Du146_073



Du146_074



Du146_075



Du146_076



Du146_077



Du146_078



Du146_079



Du146_080



Du146_081



Du146_082

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland
Socken: Kläckeberga
Fastighet: Kläckeberga kyrka

Arkeologisk förundersökning 2009

DU 146

Nr Motiv	Från	Datum
1 Översikt anl NV om kyrkan	N	2009-08-13
2 Översikt anl NV om kyrkan	V	2009-08-13
3 Människoben från fyllnadslager (återbegravning 1)	S	2009-08-13
4 Översikt schaktning norr om kyrkan	V	2009-08-13
5 Översikt anl NV om kyrkan	N	2009-08-13
6 Gränsen mellan fyllnadsmassor (tv) och område med anläggningar (th) NV om kyrkan	V	2009-08-13
7 Översikt anl NV om kyrkan	V	2009-08-13
8 Stenpackning V om kyrkan	V	2009-08-13
9 Kniv, hästsko, ben, spik och metallbleck från ytan på anl NV om kyrkan	N	2009-08-13
10 Benkoncentration 1 SV om entrén	NV	2009-08-13
11 Benkoncentration 1 SV om entrén	N	2009-08-13
12 Benkoncentration 1 SV om entrén	SV	2009-08-13
13 Benkoncentration 1 SV om entrén	S	2009-08-13
14 Benkoncentration 1 SV om entrén	V	2009-08-13
15 Benkoncentration 1 SV om entrén	N	2009-08-13
16 Översikt benkoncentration 1 SV om entrén	SV	2009-08-13
17 Översikt benkoncentration 1 SV om entrén	S	2009-08-13
18 Översikt benkoncentration 1 SV om entrén	S	2009-08-13
19 Benhuset efter avtorvning	S	2009-08-14
20 Benhuset efter avtorvning	S	2009-08-14
21 Benhuset under utgrävning	SO	2009-08-14
22 Benhuset under utgrävning	S	2009-08-14
23 Benhuset under utgrävning	S	2009-08-14
24 Benhuset under utgrävning	V	2009-08-14
25 Benhuset under utgrävning	V	2009-08-14
26 Benhuset under utgrävning	V	2009-08-14
27 Benhuset under utgrävning	SV	2009-08-14
28 Grovis Bengt (?) med skalle	Ö	2009-08-14
29 Grovis Bengt (?) med skalle	Ö	2009-08-14
30 Muren till benhuset börjar framträda	Ö	2009-08-14
31 Muren till benhuset börjar framträda	Ö	2009-08-14
32 Muren till benhuset börjar framträda	Ö	2009-08-14
33 Muren till benhuset börjar framträda	V	2009-08-14
34 Muren till benhuset börjar framträda	V	2009-08-14
35 Muren till benhuset börjar framträda	V	2009-08-14
36 Muren till benhuset börjar framträda	V	2009-08-14

Nr	Motiv	Från	Datum
37	Detalj, skallar intill och i muren till benhuset	N	2009-08-14
38	Detalj, skallar intill och i muren till benhuset	Ö	2009-08-14
39	Detalj, skallar intill och i muren till benhuset	V	2009-08-14
40	Detalj, skallar intill och i muren till benhuset	V	2009-08-14
41	Skallar m m inkilat mellan stenar i muren	N	2009-08-14
42	Skallar m m inkilat mellan stenar i muren	N	2009-08-14
43	Skallar m m inkilat mellan stenar i muren	NO	2009-08-14
44	Muren framrensad	Ö	2009-08-14
45	Muren framrensad	Ö	2009-08-14
46	Muren framrensad	V	2009-08-14
47	Muren framrensad	V	2009-08-14
48	Muren framrensad	V	2009-08-14
49	Muren framrensad	S	2009-08-14
50	Delar av trappan bortbilad	V	2009-09-02
51	Delar av trappan bortbilad	V	2009-09-02
52	Raserade stenar intill kyrkan södra vägg, benen ligger tydligt på stenen.	S	2009-09-02
53	Raserade stenar intill kyrkan södra vägg, benen ligger tydligt på stenen.	S	2009-09-02
54	Raserade stenar intill kyrkan södra vägg, benen ligger tydligt på stenen.	S	2009-09-02
55	Mur som framkom under den del av trappan som bilats bort	C	2009-09-02
56	Lager med kalkbruk intill den västra muren.	S	2009-09-02
57	Delar av vapenhusets södra vägg framrensad	SSO	2009-09-02
58	Delar av vapenhusets södra vägg framrensad	Ö	2009-09-02
59	2:a lagret med kranier liggandes intill varandra	SSV	2009-09-02
60	2:a lagret med kranier liggandes intill varandra	Ö	2009-09-02
61	Ett fåtal rörben fanns i benmaterialet	OSO	2009-09-02
62	Krister och X hjälper till med att plocka upp skeletten.	Ö	2009-09-02
63	Krister och X hjälper till med att plocka upp skeletten.	Ö	2009-09-02
64	Muren i öster som ansluter till den södra kyrko väggen, västra vapenhusmuren?	S	2009-09-02
65	Muren i öster som ansluter till den södra kyrko väggen, västra vapenhusmuren?	S	2009-09-02
66	Muren i öster som ansluter till den södra kyrko väggen, västra vapenhusmuren?	Ö	2009-09-02
67	Detaljbild över hur kraniera var placerade i förhållande till varandra	Ö	2009-09-02
68	Detaljbild över hur kraniera var placerade i förhållande till varandra och murarna	Ö	2009-09-02
69	Kalkbrukslagret under kraniera.	OSO	2009-09-02
70	Raseringsmassorna syns tydligt under lagret med skallar	Ö	2009-09-02
71	Raseringsmassorna syns tydligt under lagret med skallar	Ö	2009-09-02
72	Raseringsmassorna syns tydligt under lagret med skallar	Ö	2009-09-02
73	Profil av raseringslagret under skallarna	Ö	2009-09-02
74	Krister och X i regnskyddet	Ö	2009-09-03
75	Raseringsmassor bestående av stora stenar	Ö	2009-09-03
76	Kläckeberga kyrka	OSO	2009-09-04
77	Kläckeberga kyrka, arbete med handikappsanpassning	SV	2009-09-04
78	Översikt över schaktet från öster. Raseringsmassorna inom murarna	Ö	2009-09-04

Nr Motiv	Från	Datum
79 Översikt över schaktet från öster. Raseringsmassorna inom murarna	Ö	2009-09-04
80 Delar av vapenhuset strax under blottlades strax under nuvarande trappa	Ö	2009-09-04
81 Vapenhusmuren i förhållande till kyrkans vägg	S	2009-09-04
82 Översikt över schaktet från öster. Raseringsmassorna inom murarna	Ö	2009-09-04

Bilaga 3. Digitala bilder, slutundersökningen



Du151_001



Du151_002



Du151_003



Du151_004



Du151_005



Du151_006



Du151_007



Du151_008



Du151_009



Du151_010



Du151_011



Du151_012



Du151_013



Du151_014



Du151_015



Du151_016



Du151_017



Du151_018



Du151_019



Du151_020



Du151_021



Du151_022



Du151_023



Du151_024



Du151_025



Du151_026



Du151_027



Du151_028



Du151_029



Du151_030



Du151_031



Du151_032



Du151_033



Du151_034

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland

Socken: Kläckeberga

Fastighet: Kläckeberga kyrka

Slutundersökning 2009

DU 151

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Schaktet halvvägs tömt. Raseringsmassor	Ö	2009-09-14
2	Delar av skelett intryckta under stora stenar	N	2009-09-14
3	Delar av skelett intryckta under stora stenar	N	2009-09-14
4	Flertalet av stenarna var fint tillhuggna	NNO	2009-09-14
5	Flera av skallarna och övriga ben var sönder . Troligen pga senare tiders arbete.	N	2009-09-14
6	Flera av skallarna och övriga ben var sönder . Troligen pga senare tiders arbete.	N	2009-09-14
7	Stenarna i söder, låg inte i bruk , troligen ingen lagd mur	N	2009-09-14
8	Cecilia Ring rensar fram skeletten för att kunna plocka bort dom	V	2009-09-14
9	Foto på den västra muren samt "schaktet". Cecilia	SV	2009-09-14
10	Cecilia Ring rensar fram skeletten för att kunna plocka bort dom	V	2009-09-14
11	Raseringsmassorna innehöll stora mängder kalkbruk. En utstickande klack med bruk i nedre vänster hörn	S	2009-09-14
12	Den västra muren framrensad. Nicholas Nilsson gräver inne i konstruktionen.	V	2009-09-14
13	Den västra muren framrensad. Nicholas Nilsson gräver inne i konstruktionen.	V	2009-09-14
14	Den västra muren fortsatte in under de större stenarna i söder	V	2009-09-14
15	Profil mot söder.	NNV	2009-09-14
16	Profil mot väster. Muren i väster är uppförd på tjocks raseringsmassor.	Ö	2009-09-14
17	Profil mot väster. Muren i väster är uppförd på tjocks raseringsmassor.	Ö	2009-09-14
18	Muren i öster. Av muren återstår minst tre skift.	V	2009-09-14
19	Muren i öster. Av muren återstår minst tre skift.	V	2009-09-14
20	Raseringsmassor ända ner i botten profil mot söder	N	2009-09-14
21	Översikt över schaktet från öster	Ö	2009-09-14
22	Relationen mellan kyrkans södra vägg och de två nyfunnamurarna	S	2009-09-14
23	Den östra muren mot södra kyrkans vägg	SSV	2009-09-14
24	I botten den ljusgula undergrunden	Ö	2009-09-14
25	Schaktöversikt från öster	Ö	2009-09-14
26	Schaktöversikt från söder	S	2009-09-14
27	Den västra muren i plan	S	2009-09-14
28	Stenarna i söder	V	2009-09-14
29	Profilen mot söder	N	2009-09-14
30	Den ljusgula undergrunden i botten av schaktet	V	2009-09-14
31	Stenarna i söder samt underliggande raseringsmassor	NNV	2009-09-14
32	Översikt över schaktet	SSO	2009-09-14
33	Den lilla bit mur i öster som gick att rensa fram. Öster om den troligen delar av det raserade vapenhuset i form av stora rektangulart huggna block.	S	2009-09-14
34	Översikt över schaktet samt den ljusgula undergrunden i botten av schaktet		



Adress

Box 104, S-391 21 Kalmar

Telefon

0480-45 13 00

Fax

0480-45 13 65

E-post

info@kalmarlansmuseum.se